

Azadirachta indica (Neem)

Classification-

Kingdom: Plantae
Division: Magnoliophyta
Class: Magnoliopsida
Order: Sapindales
Family: Meliaceae
Genus: *Azadirachta*
Species: *indica*

Habitat -Neem grows well in hot and dry climates and is commonly found in Punjab near villages, along roadsides, in school compounds, and around homes. It thrives in well-drained soil and requires minimal care.

Morphology-Neem is a large, evergreen or semi-evergreen tree that can grow up to 15–20 meters in height. It has a straight trunk with brown to grayish bark that is rough and fissured. The leaves are compound and pinnate with a strong bitter smell. The flowers are small, white, and fragrant. The fruit is a small, oval-shaped drupe, green when unripe and yellow when ripe, containing one seed.

Economic Importance-

Neem oil, extracted from the seeds, is used in soaps, toothpaste, cosmetics, hair oil, and natural insect repellents.

Leaves are used in traditional medicine and as a natural insect repellent in stored grains.

Widely used in organic farming for making bio-pesticides.

अज़ादिरैक्टा इंडिका (नीम)

वर्गीकरण -

जगत - पादप

विभाग - मैग्नोलियोफाइटा

वर्ग - मैग्नोलियोप्सिडा

गण - सैपिंडेल्स

कुल - मेलिएसी

जाति - अज़ादिरैक्टा

प्रजाति - इंडिका

आवास (Habitat)

नीम गर्म और शुष्क जलवायु में अच्छी तरह उगता है। पंजाब में यह गाँवों के आसपास, सड़कों के किनारे, स्कूलों के प्रांगणों और घरों के पास आमतौर पर पाया जाता है। यह अच्छी जल निकासी वाली मिट्टी में बिना अधिक देखभाल के भी बढ़ता है।

आकृतिविज्ञान- (Morphology)

नीम एक बड़ा, सदाबहार या अर्ध-सदाबहार वृक्ष है, जो 15 से 20 मीटर तक ऊँचा हो सकता है। इसकी छाल खुरदरी, भूरी या सलेटी रंग की होती है। पत्तियाँ संयुक्त (compound) और पंखनुमा (pinnate) होती हैं, जिनसे कड़वी गंध आती है। फूल छोटे, सफेद और सुगंधित होते हैं। फल छोटे, अंडाकार होते हैं, जो कच्चे अवस्था में हरे और पकने पर पीले हो जाते हैं। इन फलों में एक बीज होता है।

आर्थिक महत्त्व (Economic Importance)

नीम का तेल, जो बीजों से निकाला जाता है, साबुन, टूथपेस्ट, सौंदर्य प्रसाधन, बालों का तेल और प्राकृतिक कीट निवारक बनाने में उपयोग होता है।

पत्तियाँ पारंपरिक चिकित्सा में और अनाज को कीड़ों से बचाने के लिए प्रयोग की जाती हैं। यह जैविक खेती में जैव-कीटनाशक बनाने के लिए बहुत उपयोगी है।

ਅਜ਼ਾਡਿਰੈਕਟਾ ਇੰਡਿਕਾ (ਨੀਮ)

ਵਰਗੀਕਰਨ -

ਰਾਜ - ਪੰਜਾਬ

ਵਿਭਾਗ - ਮੈਗਨੋਲਿਓਫਾਈਟਾ

ਵਰਗ - ਮੈਗਨੋਲਿਓਪਸਿਡਾ

ਕ੍ਰਮ - ਸੈਪਿਡੇਲਸ

ਪਰਿਵਾਰ - ਮੇਲਿਏਸੀ

ਜੀਨਸ - ਅਜ਼ਾਡਿਰੈਕਟਾ

ਪਰਜਾਤੀ - ਇੰਡਿਕਾ

ਆਵਾਸ (Habitat)

ਨੀਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ, ਸਕੂਲਾਂ, ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੱਕੀ ਤੇ ਗਰਮ ਹਵਾਮਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਉੱਗਦਾ ਹੈ।

ਆਕਾਰ ਰਚਨਾ (Morphology)

ਨੀਮ ਇੱਕ ਸਦਾ-ਹਰਾ (evergreen), ਵੱਡਾ ਤੇ ਛਾਇਆਦਾਰ ਦਰੱਖਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ 15 ਤੋਂ 20 ਮੀਟਰ (ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ) ਉੱਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਛਾਲ ਭੂਰੀ ਜਾਂ ਭੂਰੀ-ਸਲੇਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੱਤੇ ਪੰਖੜੀਦਾਰ (pinnate) ਤੇ ਤੇਜ਼ ਗੰਧ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਲ ਛੋਟੇ, ਚਿੱਟੇ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਲ ਛੋਟੇ ਹਰੇ ਜਾਂ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਦਾਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ (Economic Importance)

ਨੀਮ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੰਦ ਮੰਜਨ, ਸਾਬਣ, ਤੇਲ, ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਕਾਸਮੈਟਿਕ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਟ-ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਵਜੋਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ਕ ਸਦਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਇਸਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।